

La guerra dels generalistes

Quan va esclatar la guerra del Golf, els mitjans de més audiència a Catalunya es trobaven en condicions força propícies per respondre a les expectatives de les seves audiències. El llarg conflicte que l'estava covant des que l'Iraq va envair Kuwait, la involucració directa d'Espanya i la quasi certa que, en vèncer l'ultimàtum de les Nacions Unides, es desembocaria en un enfrontament armat havien provocat un ampli desplegament d'enviats especials les informacions dels quals es combinaven amb les provinents de les agències i dels corresponsals. En menor mesura, s'havien ampliat les constel·lacions de col·laboradors de la premsa i d'invitats i tertulians dels audiovisuals, afegint a les sòlides "firmes" estel·lars les d'alguns especialistes en relacions internacionals i uns quants co-nexedors del món àrab i de l'Íslam.

Abocant-se a aquest desplegament extraordinari –però no pas inesperat– dels seus recursos informatius en el front bèl·lic i en els altres escenaris del conflicte, els mitjans van afrontar tres elencs de problemes:

- Problemes típics de totes les guerres: com assegurar-se la llibertat d'informació i el pluralisme en les informacions i les opinions en una situació en què els centres de poder polític multipliquen les pràctiques de la censura i altres bloqueigs informatius, la manipulació, la desinformació, la propaganda, la remodelació del món segons esquemes maniqueus; com resoldre les dificultats de comunicació fluida i puntual amb els periodistes i tècnics enviats als escenaris bèl·lics.

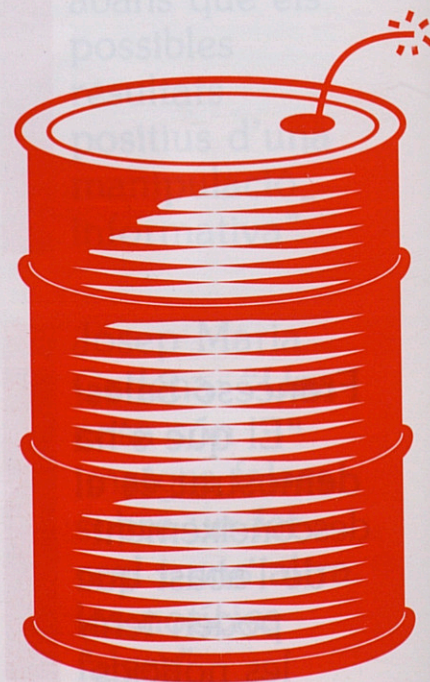
- Problemes específics d'aquesta guerra: com tractar periodísticament els complexos nexes que l'engatjament directe d'Espanya va establir entre la seva política exterior i la seva política interna; com

articular el seguiment informatiu de les accions bèl·liques amb el dels efectes del conflicte sobre la Comunitat Europea, les relacions soviètico-nordamericanes i el sistema internacional globalment considerat; com equilibrar el molt desigual coneixement que des d'Espanya es té dels Estats Units i l'Iraq, dels occidentals i dels altres actors; com recollir, seleccionar i interpretar dades enmig dels molt diferenciats estils de comunicació d'uns i altres actors; com evitar, pel que fa als àrabs i als islàmics, l'aplicació d'estereotips deformadors però molt estesos; com resoldre la contradicció existent entre el discurs oficial dels governants occidentals i les declaracions de Javier Pérez de Cuéllar en el sentit que aquesta "no és una guerra de l'ONU", és una guerra autoritzada pel Consell de Seguretat" en la qual el secretari general de l'ONU no controla els aliats i se sap "contínuament" enganyat per "tots" els polítics (Soledat Almeda: "Javier Pérez de Cuéllar: 'No controlo a los aliados'", *El País*, 24 de febrer de 1991).

- Problemes propis del periodisme espanyol: com controlar els efectes provocats per l'escassetesa de periodistes coneixedors de la llengua, la cultura i la història dels països àrabs; per l'escassetat de periodistes amb experiència de corresponsals de guerra; pel costum arrelat en molts col·laboradors estrella –les "firmes"– d'instal·lar-se en els tòpics de moda ("la cultura de", "la lògica de", "el fonamentalisme" islàmic, àrab, pacifista..., la condemna de l'"antiamericanisme primari") i estimar-se més la mera ostentació dels seus recursos expressius que el rigor en l'anàlisi de l'actualitat que comenten.

Si totes les guerres plantegen problemes molt durs als mitjans de comunicació massiva, la del Golf els ha complicat, doncs, encara més. Al llarg de la guerra, aquests problemes van tenir solucions diverses en els mitjans espanyols. Destacar-ne algunes, de manera inevitablement provisional i incompleta, és justament l'objectiu del present informe.

Anàlisi del paper dels mitjans de comunicació de Barcelona en el conflicte del Golf

IL·LUSTRACIONS: JORDI PERNAU

Cap dels
enviats
espanyols no
va poder-se
integrar en el
pool autoritzat
per estar
present al front

Puix que la majoria dels corresponsals espanyols estan concentrats a Europa i als EUA, el desplegament extraordinari d'enviats especials va esdevenir una necessitat indefugible per a tots els diaris, emissores i canals que pretenien donar la seva pròpia versió de la guerra del Golf. Posats a seleccionar els seus enviats, els mitjans van comptar amb molts generalistes i molt pocs periodistes especialitzats en el conflicte de la regió; amb una majoria de joves disposats a fer la seva iniciació com a corresponsals de guerra i una élite de veterans foguejats en altres guerres.

Aquesta doble asimetria va generar una acumulació de relats majoritàriament produïts per generalistes amb recursos insuficients per analitzar en profunditat les informacions que comunicaven i per professionals de la informació sobtadament submergits en l'aprenentatge ràpid, tens, dramàtic, de les arriscades feines del corresponsal de guerra.

Tot plegat va posar límits i va impedir innovacions, però no desqualifica pas la tasca realitzada. Perquè –segons els models en voga– els mitjans de comunicació massiva tenen necessitat d'aquests generalistes (als quals, precisament pel

fet de ser-ho, se'ls atribueix el punt de vista "corrent" o "normal" en el lector, l'oïdor o el telespectador mitjà) tant com dels informadors especialitzats (als quals hom atribueix la capacitat de fer comprendre en profunditat el conflicte, gràcies al seu coneixement del país on són enviats). En un nivell òptim, els mitjans combinen les aportacions d'ambdós tipus de materials, de manera que les seves versions d'un conflicte poden interessar sectors de l'audiència molt diversificats pels seus nivells culturals, els seus interessos, les seves expectatives. El periodisme espanyol no ha arribat a aquest nivell òptim. Però sí que ha assolit un bon nivell pel que fa als informadors generalistes. Nivell molt més estimable, per cert, que el de tantes "firmes" famoses que, generalistes en les pàgines i els programes d'opinió, van llançar els seus oracles sobre la guerra o van repetint-se a si mateixos a propòsit d'ella.

Igual que els seus col·legues de l'Europa continental, els enviats espanyols van ser discriminats pels militars nord-americans. Cap d'ells no va integrar el *pool* d'informadors als quals es reservava la presència directa al front. En tal élite només hi tenien cabuda periodistes nord-americans i britànics prèviament seleccionats i iniciats en un entrenament quasi militar. I quan els espanyols i europeus exclosos van elevar la seva protesta a l'autoritat militar, la protesta fou rebutjada amb un argument inapel·lable: llurs països no estaven fent un esforç militar equiparable al dels nord-americans i els britànics...

De retorn a Catalunya, Eduardo Sanjuán (enviat de TV3 a l'Aràbia Saudita) insisteix en com era de frustrant per a ells haver de quedar-se a esperar que els components de *pool* els informessin: treballar en aquestes condicions resultava "extraordinàriament difícil". Antoni Castel (enviat d'*El Observador*) afirma sense embuts que aquesta "ha estat la guerra de la desinformació", en la qual tot depenia d'aquest *pool* informatiu seleccionat per motius purament polítics. Alfonso

Quantitat i intensitat

Durant la guerra van abundar aquells senyals que, atribuint un màxim nivell d'importància històrica i "interès periodístic" a un procés noticable, convoquen tots els sectors de l'audiència, fins i tot aquells que normalment prescindeixen de la informació política. En destaquen, entre altres, els següents:

- *L'abundància d'edicions especials i programes extraordinaris en iniciar-se la guerra.* Aquell dia, el dijous 17 de gener, *El País* va marcar un rècord: va treure sis edicions especials, fins a les tres de la tarda, amb una tirada de gairebé un milió d'exemplars a tot Espanya. Alguns diaris van incloure suplementos especials. *La Vanguardia* en va dir *dossier* i el va titular "La guerra del fin de siglo". *El País* ho va anunciar com a *extra* i el va intitular -bona definició- "La guerra del petróleo". Això no obstant, fou *La Vanguardia* que -molt adequadament- va iniciar el seu abordatge per les conseqüències de la crisi sobre el mercat del petroli i les finances mundials, mentre que *El País* -de manera més convencional- començava pels preparatius militars.

El Periódico va instal·lar la guerra del Golf en la seva privilegiada secció "Tema del día" per mantenir-l'hi tots els dies que va durar. La Cadena SER va estrenar un informatiu monogràfic, a la meitat de cada hora.

- *La presència constant i dominant de la guerra a les portades de la premsa i als sumaris dels informatius de ràdio i televisió.*

- *L'alt nombre d'informadors, fotògrafs, tècnics i col·laboradors concentrats en el territori bèl·lic.* En el camp dels enviats als escenaris del conflicte, va sorprendre per la seva quantia col·legues de països amb més pes internacional.

- *L'alt nombre i la varietat de textos i programes dedicats a aquest temari.* Amb el doble efecte de devaluar, postergar o excloure importants temes d'actualitat i d'alterar la programació en ràdio i televisió.

- *L'expansió del temari fins a aquells espais de la premsa i programes de la ràdio i la*

televisió on entretenir importa més que no pas informar. Els intents de contextualitzar la guerra sincrònicament i diacrònicament des de perspectives polítiques, estratègiques, econòmiques i culturals. Estimulats i controlats, en el camp de l'estratègia, pel Ministeri de Defensa mitjançant la seva selecció de dotze militars per atendre gratuïtament les demandes dels mitjans.

- *El destacat de temes bèl·lics en la publicitat dels mitjans.* Durant dues setmanes consecutives, *El Observador* va potenciar les seves vendes dominicals amb vídeos sobre la guerra del Golf.

- *La participació activa de l'audiència en el debat públic sobre la guerra.* Cartes de lectors a la premsa, intervencions orals -espontànies o provocades- en programes de ràdio.

- *La intensitat de les polèmiques publicades o emeses.* La més famosa va tenir per protagonistes Vázquez Montalbán i Semprún, i per impertorbable moderadora -verbalment agredida per l'aleshores ministre de Cultura-, Mercè Remolí.

Rojo (enviat d'*El Mundo*) explica que va patir una exclusió addicional, la que li va dedicar el cèlebre Peter Arnett a Bagdad al començament del conflicte, quan li va negar l'ús del telèfon directe -que ell tenia i Rojo no- perquè, li va dir, "li feia la competència". Belén Ayala (enviada de la Cadena SER) recorda que a l'Aràbia Saudita fou discriminada pel fet de ser dona -"allà les dones són tractades com maletes"- i que tot just va poder-se alliberar d'aquesta exclusió disfressant-se de noi.

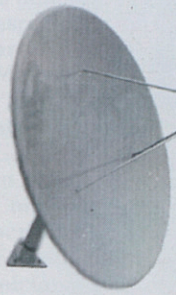
Avaluant el treball realitzat per aquests enviats espanyols, Said Alami ("Medios españoles y guerra del Golfo", suplement "Comunicación" d'*El Mundo*, 91.03.23, p. C3) observa que "quasi cap" no domina l'àrab, contrasta aquesta ignorància amb el fet que "no se li acudiria a cap mitjà informatiu espanyol de destacar a París un corresponsal, i molt menys un enviat especial, que no parlés francès", i defineix "la majoria de les cròniques, especialment les radiofòniques, que es difonen a Espanya" com a "meres lectures de teletips d'agències que són rebuts amb força antelació a Madrid. Tret d'honroses excepcions, com les d'Alfonso Rojo, Eric Fratini i Franc

Sevilla, aquestes cròniques continuen sent informació nord-americana i britànica; això sí, llegida en castellà, només faltaria".

Alami denuncia "l'etern 'copiar' que els periodistes espanyols practiquen dels mitjans anglosaxons i francesos en tot allò que els és desconegut, com per exemple l'Orient Pròxim". És probable, però, que allò que ell en diu còpia no sigui sinó coincidència espontània amb la percepció que tenien del conflicte els nombrosos "generalistes" que també hi enviaven els mitjans dels EUA, la Gran Bretanya i França: les pràctiques professionals compartides per tots ells bé poden generar -des de les mateixes mancances- un mateix tipus de relats informatius.

Per al relat àudio-visual del començament del conflicte bèl·lic, els mitjans espanyols no es van bastar a si mateixos. Van haver de compartir amb molts altres els serveis de l'única cadena televisiva que -gràcies al "quart cable" que li havia concedit el

No serà fàcil
identificar
el paper
efectivament
exercit per la
CNN

govern iraquità— va poder cobrir des de Bagdad el primer atac militar: aquesta CNN (*Cable News Network*) fundada fa onze anys per l'empresari d'Atlanta Ted Turner i destinada a informar les vint-i-quatre hores del dia una clientela repartida per cent tres països.

Sigui perquè aquest és el seu propi estil de comunicar-se, sigui per la situació de risc des de la qual van complir la seva tasca, els tres informadors de la CNN—Bernard Shaw com a *anchorman*, Peter Arnett com a corresponsal i John Holliman com a reporter— es van convertir en protagonistes dels seus propis relats. La informació bèl·lica va destacar així, des que va arrancar, la guerra com a espectacle. I la gesta televisiva va esdevenir ella mateixa notícia destacada l'endemà. La CNN, es va saber aleshores, s'havia anticipat trenta minuts a l'anunci del portaveu presidencial, Martin Fitzwater. El mateix secretari de Defensa, Richard Cheney, va arribar a declarar que la millor informació d'allò que es respirava a Bagdad l'havia vist a la CNN.

La premsa espanyola va participar d'aquest aplaudiment general. I amb tant d'entusiasme, que, segons un editorial d'*El País* ("Pregunte a CNN", 91.01.18), estariem davant d'una "espectacular veritat: la guerra de 1991 serà recordada no solament com la primera guerra de les computadores, sinó, sobretot, com la conflagració presenciada en directe pel món sencer. I no pas en resums televisats d'alguns corresponsals destacats a la zona i retransmesos a posteriori, sinó en una descripció minut a minut de tot allò que anava passant", en la qual el diari de PRISA també exalta "la imparcialitat de les càmeres i la seva consegüent fidelitat al que anava succeint".

Un tal encomi és, sense cap mena de dubte, desproporcionat. Amb la CNN, amb prou feines es va poder presenciar una part ínfima del que s'esdevenia, des de l'angle molt subjectiu i molt limitat d'un equip d'informadors tan "generalistes" com els enviats espanyols. L'encerta, en canvi, *El País* trobant "preocu-

pan't" el fet que la CNN fos "l'únic mitjà que podia transmetre", amb la qual cosa "la riquesa del contrast informatiu quedava coixa".

Més enllà d'aquests aplaudiments, la CNN fou objecte de diverses interpretacions oposades. L'editorial d'*El País* representa la més estesa: la CNN "ha deixat de ser un simple instrument d'informació per convertir-se en una arma més" contra l'Iraq. Coincidentment, Maria Carrion ("La guerra en el cuarto de estar", *El Observador*, 91.02.04, p. 7) entén que "Washington usa la CNN per comunicar-se amb el seu enemic i estudiar les seves reaccions". Luis Mariñas, director d'informatius de Telecinco (Roque F. Pacheco: "La información sobre el conflicto, bajo control. Televisión pública y privadas afirman que existe una clara censura informativa", *El Independiente*, 91.02.22, p. 60), la veu d'una manera més crítica, convertida "en una cadena hegemònica, en una finestra oberta entre l'Iraq i els Estats Units. El resultat és que aquí rebem les imatges d'allò que ells volen que es vegi. Això no és pas nou, ha passat sempre en les guerres, però a nosaltres només ens queda explicar el que hi ha, que no és gaire, i confiar en la intuïció o el valor que puguin tenir alguns periodistes per contar altres coses". El portaveu de la Casa Blanca, Martin Fitzwater, entén al seu torn que la CNN era l'instrument de la campanya de desinformació iraquiana. D'altres es limiten a preguntar: "Quin és el secret de la CNN en la guerra de Bagdad?" (Eduardo Haro Tecglen, "Algo no se entiende en 'Twin Peaks'", *El País*, 91.03.18).

¿Un instrument de la desinformació iraquiana?, una arma contra Bagdad?, un recurs propagandístic de Washington dirigit a adversaris, aliats i nord-americans?, una manera subtil de desinformar a tothom en nom precisament de la informació? No serà fàcil identificar el rol efectivament exercit per la CNN en la guerra del Golf.

Allò que sí que s'ha vist amb claredat

són els defectes d'aquest tipus de relats televisius: són més superficials, corren riscos d'error més grans (Walter Cronkite: "més immediatesa significa més errors"), no contextualitzen, no analitzen. Errors, per cert, típics dels "generalistes", independentment del país on treballen i del mitjà que els envia.

Ted Turner –diuen– ha vingut a fer en el sector televisiu allò que Al Neuhart ha fet a la premsa fundant *USA Today*. "La CNN s'ha tornat simplement una agència de notícies transmeses per televisió. És inútil acusar-la. Cert: és superficial, no analitza", comprova David Halberstam. "Però no hi ha gaire res a analitzar, vist que també el Pentàgon té poques notícies per donar. La CNN parla massa i diu poc. Les notícies vertaderes –fóra inútil negar-ho– són molt limitades. Hi ha sobretot una gran emoció en veure les imatges, però s'entén poca cosa del significat d'aquests esdeveniments. Tanmateix aquest és precisament el seu rol: mostrar imatges".

De tota manera, aquest apogeu de la CNN com la font televisiva compartida per tothom aviat topà amb els seus límits. El primer li va sobrevenir a les cinc de la tarda d'aquesta primera jornada triomfal, que John Holliman va haver d'anunciar: "la censura militar ens impedeix continuar emetent"; es referia, hem de suposar, a la censura dels iraquians. El segon es va poder percebre en emissions posteriors, quan la informació verbal només podia anar acompanyada per imatges fixes. El tercer fou un obstacle compartit amb tots els altres enviats al front bèl·lic: la censura exercida pels mateixos nord-americans. Igual que els seus col·legues de tot el món, els cronistes de la CNN es van veure constrets a anar repetint: "segons el Pentàgon", "els alts oficials del Pentàgon diuen...".

Tot just iniciada la guerra, es va escampar la denúncia periodística que aquesta vegada la censura era extraordinàriament dura. El fenomen no podia sorprendre quan elsensors pertanyien a l'Iraq: era congruent amb la naturalesa autoritària del règim (encara que Alfonso Rojo diu que l'Iraq no tenia preparada la seva censura quan va començar la guerra). Alarmava, i molt, quan elsensors eren nord-americans, britànics, francesos, italians: ciutadans de sistemes democràtics que posen la informació en el catàleg dels drets humans bàsics.

Respecte d'aquestsensors occidentals, la qüestió debatuda no fou l'existència de la censura de guerra, sinó les seves modalitats i el seu abast en aquest cas concret. De censura n'hi ha hagut en qualsevol guerra amb el doble objectiu de protegir el secret militar o diplomàtic contra els esforços de l'enemic per descobrir-lo i de servir a la propaganda dirigida tant als combatents i ciutadans del propi país i dels països aliats com als de la part contrària. Els problemes es plantegen respecte a la qüestió de fins on pot arribar aquesta censura, de manera que els límits que posa al dret a la informació no acabin sent una violació d'aquest dret.

La censura desplegada pels EUA en aquesta guerra sembla que fou inspirada en dues consideracions. La primera tenia en compte les audiències nord-americanes. Basant-se en el supòsit –molt discutible– que la derrota al Vietnam va estar molt determinada per l'àmplia difusió que va tenir en aquella guerra la informació periodística no censurada, inferia que per tal que la guerra del Golf no es convertís en "un nou Vietnam" calia que

Més immediatesa significa més errors

Sorprenents dones

L'actuació de les periodistes espanyoles al Golf va merèixer un article a dues columnes de Volker Mauersberger en la secció "Modernes Leben" del setmanari alemany *Die Zeit* ("Der Krieg am Golf in den spanischen Medien. In der Gefahr den Frauen eine Chance... Sieben Journalistinnen berichten", 91-02-08, p. 74). És veritat que els dos paràgrafs inicials estan dedicats a un home, Alfonso Rojo, d'*El Mundo*, a la seva presència a Bagdad durant les dues primeres setmanes de la guerra i a la seva (motivada) ira contra el reporter de la CNN Peter Arnett

("un enano feo!"), però els cinc paràgrafs restants es refereixen a aquestes set dones periodistes que "han tingut l'experiència, des del 15 de gener, de com poden tornar-se famoses sobtadament". Componen la llista Àngela Rodicia (TVE), Bárbara Menenes (*El Sol*), Ilde Llanes (Tele Cinco), María José Ramuda (TVE), Teresa Aranguren (Telemadrid), Gloria del Campo ("col·lega de la ràdio") i Caridad Reixa ("corresponsal d'agència"). Abans de començar la guerra, afirma Mauersberger, els informadors que enviaven les seves cròniques a Espanya des

d'Amman, Tel Aviv, Jerusalem i el Caire eren, sense excepció, homes. Però amb la guerra, de cop i volta van aparèixer aquestes dones valentes, en la seva majoria solteres. Mauersberger dóna una interpretació optimista d'aquest gir. Normalment, diu ell, a la televisió espanyola les dones que hi treballaven havien de ser abans de tot ben plantades. Però ara, "oh miracle!", la qualificació professional d'aquestes dones ha vingut que s'ha pres molt més seriosament que en temps de pau.

la informació periodística adreçada als mateixos nord-americans estigués fortament "controlada" pels militars. La segona consideració tenia en compte les audiències àrabs i/o islàmiques. Tractava d'evitar els efectes, negatius per als EUA, que provocaria sobre elles una cobertura periodística de les matances d'iraquians, sobretot d'aquells que no feien la guerra.

La censura militar va forçar a presentar imatges enganyoses d'una guerra "exacta", "precisa", "quirúrgica", estrictament concentrada en els seus objectius militars, capaç d'estalviar estralls a la població civil. Una guerra "televisada", una "guerra de vídeo", una "guerra espectacle" incruenta. La premsa va abundar en comentaris sobre la qüestió i en testimonis d'enviats que descrivien els estralls produïts pels censors. Jorge del Corral, responsable d'informatius d'Antena 3 TV (Roque F. Pacheco: "La informació sobre el conflicto, bajo control. Televisiónes públicas y privadas afirman que existe una clara censura informativa", *El Independiente*, 91.01.22, p. 60), va denunciar l'existència d'un control absolut sobre la informació, especialment si es tractava d'imatges: "A tots els periodistes els han col·locat un superior militar que determina què és el que es pot enregistrar. (...) És evident que la censura té una finalitat per als censors, però és possible que, com a conseqüència, estiguem donant informació desequilibrada, fins i tot falsa". *El País*, tot just començada la guerra, va subratllar en un editorial ("Censura", 91.01.24) que aquesta vegada "el problema de fons és que patim una censura militar molt més estreta, estricta i ambiciosa que en guerres anteriors": no es limita a temes estratègics militars, sinó que té, fonamentalment, "objectius directament polítics i psicolò-

gics: impedir que el costat sòrdid i cruel de la guerra causi els normals efectes que produeix en tot ésser humà l'espectacle de la mort i la desolació". Malgrat tota la censura muntada, n'hi va haver prou que un bombardeig de Bagdad, el 13 de febrer, provoqués un gran nombre de víctimes civils perquè, a les pantalles de la televisió i en les informacions de la ràdio i dels diaris, la guerra del Golf es mostrés tal com era.

A començament de febrer, els periodistes que continuaven treballant sobre la guerra del Golf a les redaccions de Barcelona, Madrid o qualsevol altra ciutat espanyola van poder calibrar fins a quin extrem el govern espanyol també havia organitzat el seu propi bloqueig informatiu. No calia ser un enviat al Golf per patir aquests atemptats contra el dret d'informar. La ministra portaveu del Govern estatal, Rosa Conde, ho va anunciar: "Per raons de seguretat i eficàcia", el Govern espanyol s'havia imposat una absoluta reserva quant a informar sobre "el suport logístic" a les forces aliades. De denúncies i queixes sobre les restriccions informatives imposades per La Moncloa, ja en van aparèixer tot seguit que començà la guerra. Les comparacions eren odioses. Així, el 21 de gener *El País* (p. 9) feia notar que mentre que "els EUA, el Regne Unit, França i Holanda admeten corresponsals", Espanya està "entre els països que no permeten informar al costat de les seves forces al Golf (una fragata i dues corbetes). La interdicció era tan dura, que "en algunes ocasions s'ha prohibit als mariners que

Els implicats i els distants

En els seus testimonis públics, ja de retorn de la guerra, uns quants enviats especials van donar compte de la seva implicació emocional en les situacions de dolor i mort que havien narrat, de les seves experiències de "solidaritat humana", de la famosa "hospitalitat dels àrabs". Per a alguns, sensibilitzar-se amb el que després convertirien en relat

informatiu era requisit indispensable per poder complir com cal la seva tasca professional. "Si arribés un moment en què deixés d'emocionar-me amb situacions com aquesta", va dir Eduard Sanjuán, "em passaria a la informació local. Sento la necessitat d'implicar-m'hi a fons i ser subjectiu". Alfonso Rojo va discrepar amb

aquesta postura. "El fet de ser periodistes ens fa freds i distants", va assegurar. D'altra banda, "estàvem més segurs que els altres, en els millors hotels". Segons Rojo, "aquesta ha estat una guerra atroç, una estafa tremenda, i els periodistes hem estat còmplices en la mentida per ignorància. Com a periodistes, hem d'entonar un *mea culpa*".

parlessin amb els informadors espanyols durant l'escala a port dels tres vaixells". L'única informació disponible era la que oferia a Madrid el portaveu del Ministeri de Defensa.

El dia 1 de febrer, una enquesta realitzada per Demoscopia per a *El País* mostrava que les queixes no venien pas només pels professionals de la informació: "El 70% dels espanyols creuen que el Govern no els informa adequadament" sobre el conflicte del Golf, la posició espanyola o les conseqüències de la guerra per a Espanya (tan sols un 23% creia al contrari).

Però aquest mateix dia el bloqueig governamental fou trencat per la revelació, procedent de fonts estrangeres i comunicada ràpidament pels informatius radiofònics (la COPE en primer lloc), d'una dada primordial: la utilització de la base de Morón per avions B-52 nord-americans per bombardejar objectius a l'Iraq. Segons *The New York Times*, la decisió s'havia guardat en secret precisament perquè es considerava una qüestió políticament delicada per al Govern espanyol: davant la seva opinió pública i davant els veïns del Magreb. I citant fonts del Pentàgon, el mateix diari informava que els B-52 s'havien desplaçat secretament a Espanya abans de començar la guerra.

El 2 de febrer, tots els diaris, excepte *El Observador*, van publicar aquesta informació a portada: *El País*, *El Periódico* i el *Diari de Barcelona*, destacada al màxim; *La Vanguardia* i l'*Avui*, a una columna. La importància d'aquesta informació va generar els seus corresponents editorials (el dia 2, *Avui* i *Diari de Barcelona*; el 3, *El País* i *Diari de Barcelona*; el 4, *El Periódico*; el 5, *La Vanguardia*; el 6, *El Observador*). De tots ells, els menys crítics envers el Govern estatal són els d'*El Periódico* i *La Vanguardia*, i el més dur i desenvolupat en la seva argumentació és el d'*El País*: "L'ocultació d'aquest fet no és un element aïllat: forma part d'una deliberada política informativa que atempta contra

els usos democràtics", mostra La Moncloa convençuda que ha de tractar els espanyols com si fossin uns éssers irresponsables als quals no es pot dir la veritat", i representa un "engany per omisió" que "pot suposar una ruptura en la relació de confiança que un Executiu ha de mantenir amb els seus ciutadans i amb el Parlament, que pràcticament ha protestat en bloc".

Censures externes i bloqueigs interns van condicionar tant l'esforç informatiu desplegat pels mitjans espanyols com les limitacions dels generalistes que informaven i les fallàcies amb tanta cura cultivades per bona part dels generalistes que comentaven amb "firma" estel·lar. De tota manera, des de la campanya de referèndum sobre l'OTAN cap altre procés noticable no havia guanyat amb una tal rotunditat el lloc hegemònic que els mitjans van adjudicar a la Guerra del Golf. La inversió de recursos periodístics que va provocar fou per cert abundosa. Però aquestes inversions van servir més per a la reproducció de pràctiques professionals i estratègies comunicatives ja habituals en els mitjans —sobretot aquelles que imiten models nord-americans— que per a la creació d'altres de noves, d'innovadores.

Atès que els mitjans proporcionen ocasions òptimes per practicar el revisionisme històric, resta l'esperança que la informació censurada i bloquejada durant la guerra podrà ser coneguda, narrada i analitzada, d'aquí a un temps més o menys llarg, per periodistes decidits a desmitologitzar els discursos del poder, a reescriure la història.

La inversió de recursos periodístics va ser abundosa, però no va servir per a la creació de noves estratègies comunicatives.